

Stawowy-Kawka, Irena

Ludność Macedonii - zmiany struktury narodowościowej w XX wieku

---

Dzieje Najnowsze 30/2, 27-41

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Irena Stawowy-Kawka
Kraków

Ludność Macedonii — zmiany struktury narodowościowej w XX wieku

I

Najbardziej gwałtowne i długotrwałe spory wokół Macedonii (II połowa XIX i XX w.) dotyczą z jednej strony kształtu politycznego jej obszaru i statusu państwowego na Bałkanach, z drugiej strony zaś określenia narodowej tożsamości słowiańskich Macedończyków. O ile kwestia terytorialnych roszczeń do Macedonii została rozwiązana w Bukareszcie w 1913 r. (podział Macedonii), a jej nowe oblicze polityczne ustalono po II wojnie światowej: Macedonia stała się jedną z republik związkowych Federacyjnej Republiki Jugosławii, a w 1991 r. po rozpadzie federacji utworzyła samodzielne państwo, o tyle sprawa narodowego statusu i narodowej tożsamości Macedończyków jest nadal przedmiotem dyskusji.

Określenie „Macedończyk” podobnie jak nazwa „Macedonia” w nowożytniej i najnowszej historii politycznej pojawiły się w latach sześćdziesiątych XIX w., w okresie powstawania nowożytnych państw na Półwyspie Bałkańskim, które przyjmowały nazwy łączące się z zamieszkującą dany teren większością etniczną odpowiedniego narodu. Podobne były podstawy, by tam, gdzie historia polityczna umieściła nazwę Macedonia, zaczęto przyjmować dla słowiańskiej grupy etnicznej możliwość używania nazwy naród macedoński¹. Możliwości takiej nie życzyły sobie państwa, które po 1913 r. prowadziły w Macedonii własną politykę narodowościową i nie widziały miejsca na politycznej mapie Bałkanów dla jeszcze jednego narodu.

Serbowie, włączając część Macedonii do swego państwa, aż do 1941 r. uznawali wszystkich słowiańskich Macedończyków za Serbów. Znamienne było uchwalenie w czerwcu 1921 r. konstytucji „Widowdańskiej” („Vidovdanski ustav”), która umocniła hegemonię serbską

---

¹ Niektórzy historycy kształtowanie się odrębności narodowej Słowian Macedończyków datują na lata trzydzieste XIX w., zob. W. Iwanowski, *Aktualnitate vyprosi na Makedonija*, Sofija 1946, s. 41. W historiografii macedońskiej początek regionalnej odrębności słowiańskiej, kulturowej i językowej (m.in. druk pierwszych podręczników szkolnych w języku macedońskim, zob. B. Koneski, *Kon makedonskata prerodba. Makedonskite učebnici od XIX v.*, Skopje 1959) umieszcza się w okresie walki przeciw patriarchatowi (lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XIX w.) oraz w czasie działalności politycznej, zmierzającej do uzyskania autonomii (przełom XIX i XX w.), zob. L. Doklestik, *Makedonskata osloboditelna borba, w: Razvitok na državnosta na makedonskiot narod*, Skopje 1966, s. 75, 76.

i potwierdziła nierównoprawność narodową w Królestwie SHS. Serbowie, Chorwaci i Słoweńcy (o innych narodowościach konstytucja nie wspomina) uważani byli za „za trzy plemiona jednego narodu”². Niektórzy tylko opozycyjni politycy, jak Svetozar Pribičević, uznawali, że Macedończycy to odrębna ludność słowiańska. Dopiero w dniach 29–30 listopada 1943 r. w Jajce, na II Sesji AVNOJ (Antyfaszystowskiej Rady Wyzwolenia Narodowego Jugosławii) uznano istnienie narodu macedońskiego, a język macedoński stał się równoprawnym na całym obszarze Jugosławii obok języka serbsko–chorwackiego i słoweńskiego.

Grecy w języku potocznym i nieoficjalnie nazywali słowiańską ludność zamieszkującą terytorium Macedonii Egejskiej Bułgarami, Bułgarofonami, Endopami (tutejszymi z urodzenia), ale oficjalnie określali ich Sławofonami — Grekami mówiącymi językiem słowiańskim. Gdy we wrześniu 1924 r., zgodnie z protokołem Kalfov–Politis, Grecja chciała uznać słowiańskich Macedończyków za mniejszość bułgarską, spotkało się to ze sprzeciwem ze strony rządu jugosłowiańskiego i zamiar ten odrzucono³.

W celu wypełnienia zobowiązań przyjętych przez Grecję, a dotyczących ochrony praw mniejszości narodowych, greckie ministerstwo oświaty utworzyło pod patronatem Ligi Narodów komisję do opracowania elementarza w miejscowym języku słowiańskim. Elementarz, napisany w dialekcie bitolsko–prilepskim, alfabetem łacińskim pod nazwą „Abecedar”, został wydrukowany przed rozpoczęciem roku szkolnego we wrześniu 1925 r. Nigdy jednak z niego nie skorzystano i ani jedna szkoła dla Macedończyków nie została otwarta w Macedonii Egejskiej, a elementarz nie był sprzedawany. Bułgarzy przyjęli napisanie podręcznika jako próbę stworzenia nowego języka literackiego. Ze względów politycznych uznano, iż stanowi on przejaw nienawiści greckiej do wszystkiego, co bułgarskie w Macedonii Egejskiej⁴.

Obecnie Grecja reprezentuje stanowisko, że nie istnieje odrębna narodowość macedońska i język macedoński⁵, a Republikę Macedonii stworzyła KPJ (Komunistyczna Partia Jugosławii), która poparła powstałą w XX w. orientację naukową głoszącą, że słowiańska Macedonia nie jest ani bułgarska, ani serbska, ani grecka, i wtedy właśnie po 1945 r. rozwinął się macedoński język i wzmocniła się idea macedońskiej narodowości⁶. Mniejszość macedońska nie ma zagwarantowanych praw narodowościowych. Zaobserwować jednak można powolną liberalizację stanowiska Aten wobec ludności w Grecji mówiącej po macedońsku oraz w stosunku do tzw. Egejczyków, tj. ludności, która po wojnie domowej w Grecji musiała ten kraj opuścić. Liberalizacja ta następuje od 1984 r., gdy władze w Atenach zezwoliły na powrót do kraju nie tylko Greków, ale i Macedończyków, gdy zaakceptują oni zasadę, że są urodzeni w Grecji i przyjmą obywatelstwo greckie. Nie wszyscy też Macedończycy do 1995 r. mogli odwiedzać swe rodziny w Macedonii. Sytuacja poprawiła się po zawarciu w tej sprawie porozumienia między Atenami i Skopiem w Nowym Jorku w 1995 r. Niemal każdy z dawnych emigrantów, który oświadczy, że urodził się w Republice Grecji, taką zgodę otrzymuje.

² *Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1921, s. 1; zob. także: *Kronika*, „Ruch Słowiański” 1930, nr 7, s. 399.

³ E. Barker, *Macedonia. Its Place in Balkan Power Politics*, London 1950, s. 11; H. Andonovski, *Makedonците под Грција во борбата против фашизмот (1940–1944)*, Skopje 1968, s. 17.

⁴ Ch. Kodov, *Dla ludności mówiących po słowiańsku*, „Ruch Słowiański” 1930, nr 7, s. 253–256.

⁵ N. P. Andriotis, *The Federative Republic of Skopje and its Language*, Athens 1966; W. E. Kofos, *Nationalism and Communism in Macedonia*, Thessaloniki 1964, s. 58; G. B. Zotiades, *The Macedonian Controversy*, Thessaloniki 1961, s. 106 i n.

⁶ N. K. Martis, *Falszowanie historii Macedonii*, Łódź 1993, s. 100, 101. Autor, pisząc o języku i narodowości macedońskiej, używa cudzysłowów.

Podania są jednak dokładnie sprawdzane, a w formularzu nadal dużą rolę przy otrzymaniu zgody na wyjazd do Grecji odgrywa język, którym posługuje się starający o wizę. Obecnie bez przeszkód można porozumiewać się w Grecji w języku macedońskim. Nawet dozwolone jest tworzenie towarzystw kulturalnych. Do najlepiej działających należy organizacja kulturalna „Vino Žito”, która wydaje od 1991 r. nielegalną gazetę „Zora” jako organ polityczny. Gazeta ta publikuje teksty w większości w języku greckim, ale zamieszcza także przykłady poezji i fragmenty literatury pisane w języku macedońskim.

W Bułgarii przez cały okres międzywojenny, podobnie jak obecnie, nie uznawano istnienia odrębnego narodu macedońskiego. Ludność tę traktuje się jako bułgarską, twierdząc, że Słowianie zamieszkujący dzisiejszą Republikę Macedonii i Macedonię Egejską to Bułgarzy. Tylko na krótko po II wojnie światowej, na skutek planowanej federacji jugosłowiańsko-bułgarskiej, w latach 1946–1958, Bułgarzy odstąpili od tej zasady, gdy uznano istnienie narodu macedońskiego⁷. Gdy w wyniku rozpadu Jugosławii 17 listopada 1991 r. Macedonia ogłosiła swą niezależność, nie spotkało się to z oporem i protestami Sofii. Wprost przeciwnie, Bułgaria uznała powstanie niezależnej republiki, a nawet rozpoczęła z Republiką Macedonii aktywną współpracę. Nadal jednak nie uznaje istnienia osobnego narodu i języka macedońskiego. W językoznawstwie bułgarskim uważa się język macedoński za dialekt języka bułgarskiego⁸.

II

Poza Słowianami w Macedonii żyją: Turcy, Albańczycy, Kucowołosi (Arumuni znani też jako Vlasi), Cyganie, Żydzi i inni.

Turcy pojawili się na Bałkanach na długo przed ich podbojem. Dopiero od połowy XIV w. masowo zaczęli osiedlać się na całym półwyspie, a więc także w Macedonii. Po jego podboju nastąpiła stopniowa kolonizacja podbitych ziem. Kolonizacja i postępująca islamizacja ujarzmionych ludów spowodowały wystąpienie dużych wewnętrznych ruchów migracyjnych oraz doprowadziły do głębokich przemian etnicznych. Pięciowiekowe panowanie tureckie w Macedonii było okresem, w którym kolonizacja turecka w zasadzie nie miała granic politycznych, geograficznych ani narodowościowych. Dopiero po upadku Imperium Tureckiego proces ten zanika, a Turcy i zislamizowani przedstawiciele innych grup narodowych zaczęli emigrować głównie do Turcji.

Albańczycy masowo zaczęli pojawiać się w zachodniej Macedonii na przełomie XVII i XVIII w. Wypierali oni ludność słowiańską, chrześcijańską ze swych siedzib. Ci dawni mieszkańcy Półwyspu Bałkańskiego sami określali się jako szkipetari (sziptari), czyli górale. Turcy nazywali ich Arnautami. Nasilenie procesu osiedlania się Albańczyków w Macedonii przypada na okres panowania tureckiego. Turcy byli zainteresowani kolonizacją Macedonii przez Albańczyków. Z jednej strony uprawiali oni ziemię opuszczoną przez migrujących na wschód Macedończyków, z drugiej strony ludność albańska masowo przyjmowała islam i w ten sposób umacniała pozycję Turków w Macedonii. Jednocześnie zasymilowani Albań-

---

⁷ Gdy w 1980 r. w *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, red. S. Thernstrom, Cambridge, London 1980, ukazała się ta wiadomość, na łamach czasopisma „Istoriczeski pregled” 1982, kn. 5, s. 127–139, S. Angelow zamieścił polemiczny artykuł usprawiedliwiający decyzję BKP (Bułgarskiej Partii Komunistycznej), która była rezultatem „nacisku wywieranego przez Jugosławię na Bułgarię, znajdującą się po II wojnie światowej w trudnej sytuacji międzynarodowej, w celu wygodnego dla Jugosławii rozwiązania kwestii macedońskiej, które mogło zagrozić całości terytorialnej państwa bułgarskiego”.

⁸ *Edinstwoto na bylgarskija ezik w minatoto i denes*, „Bylgarski ezik” 1982, kn. 1, s. 3–43.

czycy wypełniali szeregi armii tureckiej. Po upadku Imperium Tureckiego proces osiedlania się ludności albańskiej w Macedonii został zahamowany. W latach 1912–1921 widoczny był spadek liczby ludności albańskiej. Jednakże już w latach następnych, na skutek ogromnego wśród Albańczyków przyrostu naturalnego, ich liczba w Macedonii stale rośnie. Do wzrostu liczby Albańczyków przyczyniły się też migracje, zwłaszcza po II wojnie światowej⁹.

Kucowołosi — nazywani także Arumunami lub Cincarami — od dawna zamieszkują Półwysep Bałkański. Uważani są za jego pierwotnych mieszkańców. Ich liczba poważnie się zwiększyła pod koniec XVIII i na początku XIX wieku. Wtedy to przesiedlali się do większych miast macedońskich: Bitoli, Prilepu, Velesu, Resenu i Ochrydu, Skopia, Strumicy i in. Jest charakterystyczne, że w wielu wypadkach przyczynili się oni do znacznego rozwoju tych miast. Bardzo szybko ulegali asymilacji narodowej: w południowej Macedonii — hellenizacji, natomiast w północnej — sławizacji¹⁰.

Cyganie osiedlili się w Macedonii razem z Turkami. Na początku XX wieku liczyli ok. 20 000 osób, tj. ok. 2% ludności Macedonii. Później ich liczba uległa wyraźnemu zmniejszeniu na skutek emigracji do Turcji. Jednak do dziś można spotkać w Macedonii (np. w Skopiu) całe dzielnice cygańskie.

W ciągu XVI w. w Macedonii osiedlały się też inne narodowości, np. z Europy Zachodniej, z Hiszpanii i Portugalii, przybyli do Macedonii Żydzi. Żydowskie kolonie zostały utworzone we wszystkich większych ośrodkach miejskich. Ich zasługą jest znaczne ożywienie handlu. Na początku XX wieku liczyli ok. 7 900 osób¹¹.

III

Jest rzeczą bardzo trudną przedstawienie ściślej liczby ludności, a tym bardziej dokładnej struktury narodowościowej ludności Macedonii na początku XX w. Wprawdzie istnieją z tego okresu statystyki, i to głównie oficjalne spisy ludności pochodzące z Cesarstwa Osmańskiego, ale należy pamiętać, że nie było w Imperium jednostki administracyjnej odpowiadającej terytorium Macedonii. Gdy będziemy posługiwali się danymi dotyczącymi wilajetów: kosowskiego, monastyrskiego (obecnie Bitola) i salonickiego, tylko w przybliżeniu uzyskamy obraz, że żyło tam ok. 3 mln ludzi, w tym ponad połowa była wyznania muzułmańskiego¹².

Aby ustalić skład narodowościowy i liczbę ludności Macedonii, można posługiwać się też statystykami bułgarskimi, serbskimi i greckimi z tego okresu, pamiętając jednak, że były one tendencyjne i wyrażały interesy poszczególnych krajów mających wesprzeć historyczne argumenty co do prawa przynależności Macedonii do danego państwa. W sporze o prawo do całości Macedonii roszczenia wysuwali Bułgarzy, podczas gdy Grecy i Serbowie byli skłonni zadowolić się większą lub mniejszą jej częścią.

⁹ Dokładniej na temat osiedlania się ludności albańskiej w Macedonii Wardarskiej zob. I. Stawowy-Kawka, *Problem albański w Republice Macedonii*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej PAU”, red. J. Machnik, I. Stawowy-Kawka, Kraków 1996, t. IV, s. 81–93.

¹⁰ „Nedelne informativne novine”, Beograd 1980, nr 1562, s. 37, 38.

¹¹ M. Panov, *Geografija na S. R. Makedonija*, Skopje 1976, kn. I, s. 247.

¹² T. Wituch, *Tureckie przemiany. Dzieje Turcji 1878–1923*, Warszawa 1980, s. 92.

Tabela 1. Ludność Macedonii w 1912 r. wg J. Iwanowa¹³

Bułgarzy	1 103 111	47,3%
Turcy	548 225	23,5%
Grecy	267 862	11,5%
Kucowołosi	76 401	3,3%
Albańczycy	184 195	7,9%
Cyganie	43 370	1,9%
Inni	106 360	4,6%
Razem	2 332 524	100,0%

Podkreślić należy, że Iwanow, uznający całą ludność słowiańską w Macedonii za Bułgarów, nie podał liczby Macedończyków.

Na podstawie statystyki innego uczonego bułgarskiego W. Kynczowa, który jako główne kryterium przynależności do danej grupy etnicznej przyjął język, którym posługiwano się w domu, macedoński historyk S. Kiselinovski¹⁴ podał odmienną strukturę narodowościową Macedonii przed wojnami bałkańskimi.

Tabela 2. Ludność Macedonii wg S. Kiselinovskiego

Macedończycy	1 180 000	52,2%
Turcy	499 000	22,1%
Grecy	228 000	10,1%
Albańczycy	128 000	5,7%
Kucowołosi	80 000	3,5%
Żydzi	67 000	3,0%
Cyganie	51 000	2,0%
Inni	25 000	1,1%
Razem	2 258 000	100,0%

Informacje te kwestionują uczeni greccy i serbscy, podając odpowiednio wysokie dane dotyczące liczby ludności serbskiej w wypadku statystyk serbskich i greckiej w wypadku statystyk greckich¹⁵.

Etnograficzne przemiany w Macedonii po 1912 r. były zarówno pod względem swych rozmiarów, jak i skutków poważne i przebiegały w trzech częściach podzielonej w 1913 r. Macedonii w sposób różny, dlatego też należy je omówić oddzielnie.

¹³ J. Ivanoff, *Les Bulgares devant le congrès de la Paix. Documents historiques ethnographiques et diplomatiques*, Berne 1919, s. 300.

¹⁴ S. Kiselinovski, *Etničkite promeni vo Makedonija od antikata do denes*, „Glasnik INI”, Skopje 1995, nr 39, z. 1–2, s. 8. Autor powołuje się na dane opublikowane przez W. Kynczowa, *Makedonija — etnografija i statistika*, Sofija 1900.

¹⁵ Zestawienie takie podaje T. Wituch, op. cit., s. 92.

Ludność Macedonii Egejskiej

Największe zmiany w strukturze narodowościowej nastąpiły w Macedonii Egejskiej od czasu wojen bałkańskich do 1928 r. Wówczas to proporcje między poszczególnymi grupami narodowymi uległy zasadniczej ewolucji. Było to rezultatem celowej polityki ludnościowej państwa greckiego: polityki asymilacji narodowej prowadzonej przez Kościół i szkołę oraz masowej wymiany ludności w latach 1919 i 1922–1928.

Aby omówić te zmiany i ich rozmiar, należy posłużyć się różnymi statystykami z 1912 r. pokazującymi charakter narodowościowy Macedonii Egejskiej. Ze względu bowiem na ich stroniczość nie można ograniczyć się do danych pochodzących tylko z jednego źródła.

Historycy greccy najczęściej powołują się na dane opracowane przez specjalną Komisję Osiedlania Uchodźców Ligi Narodów powołaną w 1926 r.¹⁶

Tabela 3. Ludność Macedonii Egejskiej w 1912 r. wg Komisji Osiedlania Uchodźców Ligi Narodów

Grecy	513 000	42,6%
Muzułmanie	475 000	39,4%
Bułgarzy	119 000	9,9%
Inni	98 000	8,1%
Razem	1 205 000	100,0%

Dane te bardzo silnie zwalczane są przez historyków z Republiki Macedonii, którzy podkreślają słowiański — macedoński charakter Macedonii Egejskiej przed wojnami bałkańskimi. Posługują się tu przede wszystkim statystykami bułgarskimi, które taki charakter potwierdzają.

Tabela 4. Ludność Macedonii Egejskiej w 1900 r. wg W. Kynczowa¹⁷

Bułgarzy	358 290	49,92%
Grecy	218 742	30,48%
Kucowolosi	34 427	4,80%
Albańczycy	6 875	0,95%
Żydzi	59 720	8,32%
Cyganie	30 726	4,29%
Inni	8 910	1,24%
Razem	717 690	100,00%

Bardzo mocno podkreśla się w historiografii macedońskiej, że bułgarscy uczeni w celu wskazania na bułgarski charakter Macedonii używali do wyodrębnienia danej grupy narodo-

¹⁶ *League of Nations, Greek Refugee Settlement*, Geneva 1926; na tę statystkę powołuje się m.in. G. B. Zotiades, op. cit., s. 39; A. Angelopoulos, *Population distribution of Greece today according to Language National Consciousness and Religion (on the Basis of official Statistics and Census Returns)*, Macedonia Past and Present, Thessaloniki 1992, s. 161 i in.

¹⁷ S. Kiselinowski, *Grčkata kolonizacija vo Egejska Makedonija (1913–1940)*, Skopje 1981, s. 13. Niewiele tylko różniące się dane podaje: *Ankieta na Balkanite, Karnegiewata komisija po vojnite prez 1912–1913*, Sofija 1941, s. 128.

wej kryterium językowego (przez co ich dane są bardziej dokładne), natomiast badacze opracowujący statystyki greckie jako kryterium przyjmowali wprawdzie również język, ale nie ten używany w domu, lecz język oficjalny, obowiązujący w szkole, kościele, urzędach, przez co proporcje między poszczególnymi grupami narodowymi uległy zmianie.

Po I wojnie światowej, zgodnie z konwencją bułgarsko-grecką zawartą w Neuilly 27 listopada 1919 r., po dobrowolnej wymianie ludności ok. 53 000 Macedończyków opuściło Macedonię Egejską¹⁸. Ludność macedońska była zmuszana do podpisywania deklaracji o dobrowolnej emigracji. Specjalni agenci wprowadzali atmosferę niepewności i strachu, zmuszając ludzi do opuszczania swych domostw i szukania ratunku w Bułgarii. Jednocześnie rozpoczęto proces zasiedlania Macedonii ludnością grecką, która pochodziła głównie z Tesalii, środkowej Grecji, Peloponezu i Epiru. Łącznie w Macedonii Egejskiej w latach 1913–1928 poprzez migrację wewnętrzną osiedliło się 53 056 Greków¹⁹, a na skutek wymiany z Bułgarią ok. 30 000 Greków²⁰.

Druga fala kolonizacyjna w Grecji nastąpiła w wyniku podpisanej 30 stycznia 1923 r. w Lozannie konwencji o dobrowolnej wymianie ludności między Grecją i Turcją. Charakterystyczny był przy tym fakt, że przesiedlana była z Turcji ludność chrześcijańska (bez względu na przynależność narodową), a z Grecji głównie ludność wyznania muzułmańskiego. Z Grecji wymigrowało ok. 350 000 osób, w tym Turcy, Macedończycy wyznający islam, Albańczycy, Czerkiesi i inni. Umowa zawarta w Lozannie miała chronić przesiedleńców i zapewnić im planowe osiedlanie. Jednakże w czasie realizacji tego punktu umowy napotkano duże trudności, i to mimo pomocy finansowej udzielanej przez Ligę Narodów. Rezultat tych masowych przesiedleń ludności opublikowała Liga Narodów²¹.

Tabela 5. Dane dotyczące przesiedleń ludności wg Ligi Narodów

Grecy	1 280 000	88,3%
„Sławofoni”	77 000	5,3%
Muzułmanie	2 000	0,1%
Inni	91 000	6,3%
Razem	1 450 000	100,0%

Henry Morganthau senior, pierwszy przewodniczący Komisji Osiedlania Uchodźców w Grecji, podkreślał, że „Turcy i Bułgarzy, których obecność w Macedonii i Tracji w ciągu ostatniego stulecia ożywiła bardzo kwestie macedońską, przenieśli się do swoich krajów i pozostawili Macedonię czysto grecką”²².

¹⁸ G. B. Zotiades, op. cit., s. 39; W. Rumenow (*Bułgarite w Makedonija pod gyrcka vlast*, „Makedonski Pregled”, Sofia 1941, kn. 4, s. 90) określa liczebność emigracji macedońskiej w latach 1913–1928 na 86 582 osoby.

¹⁹ *Statistika apotelezmata tis apografis tu politizmu tis Elados tis 15–16 maju 1928*, Ateny 1935, s. 12.

²⁰ Zob. na ten temat: K. Kersten, *Międzynarodowe przesiedlenia ludności w XX wieku*, „Kwartalnik Historyczny” 1966, nr 1, s. 6.

²¹ G. B. Zotiades, op. cit., s. 40.

²² Ibidem.

Tabela 6. Dane ze spisu w Grecji w 1928 r. dotyczące Macedonii Egejskiej²³

Grecy	1 237 000	88,1%
„Sławofoni”	80 789	5,8%
Inni	93 000	6,1%
Razem	1 410 789	100,0%

Tabela 7. Ludność Macedonii Egejskiej wg J. Ancela²⁴

Grecy — dawni mieszkańcy	521 265	80,9%
Grecy — nowo osiedleni	497 544	
Słowianie	105 414	8,4%
Kucowołosi	43 784	3,5%
Albańczycy	1 806	0,1%
Inni	89 203	7,1%
Razem	1 259 016	100,0%

Dane te dobitnie wskazują na fakt, że z kraju, w którym dominowała ludność słowiańska i muzułmańska, a Grecy stanowili zaledwie ok. 30,5 do 43 %, po masowych przesiedleniach ludności w Macedonii Egejskiej w latach 1913–1928, Grecy stali się narodem dominującym, liczącym ponad 88% ogólnej liczby ludności. Procesowi zmiany struktury etnicznej towarzyszyły zjawiska hellenizacji tego obszaru. Najważniejszą z ustaw, wówczas wprowadzonych, była ustawa z listopada 1926 r., zmieniająca nazwy geograficzne i miejscowe ze słowiańskich na greckie, a także wymiana nazwisk i imion ludności. Oficjalnym językiem stał się język grecki jako jedyny używany w szkołach, urzędach i cerkwi. Proces hellenizacji równocześnie prowadzony był w Tracji Zachodniej²⁵. Fakt ten dobitnie podkreślają historycy z dzisiejszej Republiki Macedonii i Bułgarii, kwestionując niektóre dane statystyczne przedstawiane przez źródła greckie. Wg S. Kiselinovskiego, rezultatem wymiany ludności między Grecją i Bułgarią oraz Turcją i Grecją było osiedlenie się w Macedonii Egejskiej ok. 618 000 osób; 130 000 Macedończyków opuściło swe domy, przenosząc się do Bułgarii i Turcji. Autor powołuje się na oficjalną statystykę grecką, która podaje, że w Macedonii Egejskiej po 1928 r. żyło 794 278 osób tam urodzonych, pozostali to koloniści przybyli z innych obszarów Grecji (kolonizacja wewnętrzna), których było 53 056 i emigrantów spoza Grecji (kolonizacja zewnętrzna) 565 143 osoby²⁶. W ten sposób największa część Macedonii, tj. ok. 51% jej terytorium, które leży w Grecji, zmieniło swój etniczny charakter. Z narodu dominującego w tej części Macedonii Macedończycy stali się w Macedonii Egejskiej mniejszością narodową, zmieniając swój historyczny status²⁷.

²³ E. Barker, *Macedonia its Place in Balkan Power Politics*, London 1950, s. 12.

²⁴ J. Ancel, *La Macédoine son évolution contemporaine*, Paris 1930, s. 121.

²⁵ Na ten temat zob. E. Znamierowska-Rakk, *Proces debułgaryzacji Tracji Zachodniej po I wojnie światowej*, „Dzieje Najnowsze” 1987, nr 3, s. 3–22 oraz tejże, *Sprawa Tracji Zachodniej w polityce bułgarskiej (1919–1947)*, Warszawa 1991, s. 55–79.

²⁶ S. Kiselinovski, *Grčkata ...*, op. cit., s. 35.

²⁷ S. Kiselinovski, *Etničkite promeni*, op. cit., s. 8, 9.

Podobne głosy padają ze strony historyków bułgarskich. Powołujący się na informacje archiwalne G. Daskalow²⁸ kwestionuje dane przedstawiane przez Greków. Liczbę Bułgarów zamieszkujących Macedonię Egejską szacuje w 1896 r. na 364 406 osób, w 1920 r. na 323 143 osoby, a w 1941 r. na 262 954, tj. 21,57% ogólnej liczby ludności Macedonii Egejskiej.

Ostatni przed II wojną światową oficjalny spis ludności w Grecji został przeprowadzony 16 października 1940 r. Jako kryterium określenia przynależności narodowej przyjęto język używany przez mieszkańców Grecji. Na obszarze Macedonii Egejskiej miały występować następujące grupy narodowe²⁹:

Tabela 8. Grupy narodowe występujące w Macedonii Egejskiej w 1940 r.

Grecy	1 487 571	84,6%
Słowianie	48 751	2,8%
Turcy	80 310	4,5%
Żydzi	48 874	2,8%
Kucwołosi	26 750	1,5%
Inni	66 349	3,8%
Razem	1 758 605	100,0%

Dane powyższe są bardzo mocno kwestionowane przez autorów bułgarskich i macedońskich. Macedoński Instytut Naukowy w pracy: *Makedonija kao prirodno i stopansko cjało*, wydanej po bułgarsku w Sofii w 1945 r., przedstawił skład etniczny rewindykowanej części Macedonii bez miasta Saloniki, Półwyspu Chalcydyckiego i okręgu Kozani (obecnie Kozáni)³⁰.

Tabela 9. Skład etniczny Macedonii Egejskiej w latach 1941–1942 według Macedońskiego Instytutu Naukowego

Macedończycy	251 753	27,6%
Grecy	629 859	69,2%
Turcy	168	0,0%
Inni	29 102	3,2%
Razem	910 882	100,0%

Dalszy spadek liczby ludności macedońskiej w tym regionie nastąpił po 1949 r., kiedy po wojnie domowej w Grecji ok. 30 000 Macedończyków, w tym 8 000 dzieci³¹, wyemigrowało do innych krajów Europy, głównie socjalistycznych. Obecnie liczba Macedończyków w Grecji szacowana jest na 150 000 osób³².

²⁸ G. Daskalow, *Bylgarite w Egejska Makedonija. Mit ili realnost. Istoriko-demografsko izsledwane (1900–1990 g.)*, Sofija 1996, s. 476.

²⁹ G. B. Zotiades, op. cit., s. 44.

³⁰ *Makedonija kako prirodna i ekonomska celina*, Skopje 1969, t. I, s. 282.

³¹ Ogólną liczbę uchodźców szacuje się na 60 tys. wg Arhiv na Makedonija, fond. br. 996, k. — IV/3/21. Izveštaj za repatriacijata na emigracijata.

³² J. Byczkowski, *Mniejszości narodowe w Europie 1945–1974*, Opole 1976, s. 56; Historycy macedońscy

Ludność Macedonii Wardarskiej

Część Macedonii przyłączonej przez Serbię w 1913 r. zamieszkiwała ludność o różnorodnej przynależności etnicznej. Informacje statystyczne bezpośrednio przed wojnami bałkańskimi zawierały dane o składzie narodowym Macedonii serbskiej, tzw. Południowej Serbii (Južna Srbija).

Tabela 9. Skład narodowy Macedonii serbskiej w 1912 r. wg J. Iwanowa³³

Bułgarzy	612 620	58,7%
Turcy	200 835	19,2%
Albańczycy	160 005	15,3%
Kucowolosi	32 871	3,2%
Cyganie	15 775	1,5%
Grecy	680	0,1%
Inni	20 760	2,0%
Razem	1 043 546	100,0%

Przytoczone dane statystyczne nie są zbyt dokładne i nie zawsze precyzyjnie określają nazwy narodowości i grup etnicznych. Na ich podstawie jedynie orientacyjnie, w sposób przybliżony i szacunkowy, można określić skład narodowy ludności zamieszkującej tę część Macedonii. Statystyki te nie uwzględniają istnienia osobnego narodu macedońskiego.

W następnych latach liczba ludności i jej skład narodowy uległy zmianom, mimo że Serbia nie zrealizowała żadnego porozumienia dotyczącego wymiany ludności³⁴. W latach 1913–1921 liczba ludności w tej części Macedonii zmniejszyła się o 15 %. Był to wynik migracji Turków i Macedończyków muzułmanów do Azji Mniejszej, Albańczyków z Macedonii do Albanii, Macedończyków do Bułgarii i Greków z rejonu Bitoli do Macedonii greckiej.

Po pierwszej wojnie światowej i przyznaniu Serbii traktatem w Neuilly regionu Strumicy liczba ludności Macedonii serbskiej wzrosła o 68 457 osób. Równocześnie rozpoczął się proces kolonizacji serbskiej w Macedonii Wardarskiej. Osiedlano tu całe rodziny serbskie, tworząc nowy aparat administracyjny. Do celów kolonizacji wykorzystano reformę rolną. Od 1919 do 1940 r. z różnych stron Jugosławii (głównie z Serbii) osiedliło się 4 167³⁵ osób. Oficjalnym językiem stał się język serbski, używany w urzędach i szkołach. Język macedoński uważano za dialekt serbski.

---

oceniają liczbę osób mówiących w języku macedońskim, a żyjących w Macedonii Egejskiej, na 240 000, zob. S. Kiselinovski, op. cit., s. 9; H.-J. Axt, (*Mazedonien: ein Streit um Namen oder ein Konflikt vor dem Ausbruch?*), „Europa Archiv. Zeitschrift für Internationale Politik”, 10 II 1993, s. 68), podaje, że liczba Macedończyków w Grecji wynosi od 150 000 do 300 000. Na temat emigracji po wojnie domowej w Grecji, zob. K. Pudło, *Grecy i Macedończycy w Polsce*, „Sprawy Narodowościowe” 1992, t. 1, z. 1, s. 187–189.

³³ J. Ivanoff, op. cit., s. 301.

³⁴ Dopiero w r. 1938 Królestwo Jugosławii zawarło umowę z Turcją o przesiedleniu do Turcji 250 000 emigrantów. Umowa ta jednak nie weszła w życie. Zob. H. Hodža, *Proces nacionalne afirmacije albanske nacionalnosti u Jugoslaviji*, Priština 1972, s. 307.

³⁵ A. Apostolov, *Kolonizacijata na Makedonija vo Stara Jugoslavija*, Skopje 1966, s. 138; zob. także J. Anceł, op. cit., rozdz. V, *La première colonisation*, s. 56–70.

Pierwszy urzędowy jugosłowiański spis ludności został przeprowadzony w styczniu 1921 r. i nie zawierał danych o przynależności narodowej. Został on dokonany przy zastosowaniu kryterium językowego (określenie języka ojczystego) oraz przynależności religijnej. Na tej podstawie można jednak wnioskować w przybliżeniu o składzie narodowościowym ludności. Macedończycy (Słowianie) zamieszkujący tę część Macedonii potraktowani zostali jako „Serbo-Chorwaci” i według danych statystycznych ich liczba wynosiła 67,6 % ludności Macedonii serbskiej³⁶.

Informację statystyczną dotyczącą składu narodowościowego w Macedonii Wardarskiej opracował W. Winkler³⁷.

Tabela 10. Skład narodowościowy w Macedonii Wardarskiej wg W. Winklera

Narodowość lub grupa językowa	Dane wg spisu jugosłowiańskiego z r. 1921	Bułgarskie dane szacunkowe z r. 1924
Serbowie i Chorwaci	578 318	—
Słoweńcy	324	—
inni Słowianie	669	—
Bułgarzy	—	6327 55
Grecy	—	480
Rumuni i Kucowołosi	8732	33725
Włosi	29	—
Niemcy	149	—
Węgrzy	101	—
Albańczycy	139863	16187 0
TurcyRCyganie	—	26885
Żydzi i inni	—	16175
	130815	2 0 760
Razem	856 000	892 650

Na s. 218 Winkler słusznie, jak się wydaje, stwierdził: „Jest możliwe, że dane szacunkowe dotyczące podziałów narodowościowych w Macedonii mogą być bardzo zróżnicowane. Zawsze gdy chodzi o dane serbskie, bułgarskie lub greckie, to jako większość narodu występują Serbowie, Bułgarzy lub Grecy”.

Podobne dane statystyczne podaje L. Tesnière, który posługując się kryterium językowym uznał, że w 1921 r. w Macedonii Wardarskiej żyło 578 000 Macedończyków³⁸. Do macedoń-

³⁶ M. Panov, op. cit., s. 171.

³⁷ W. Winkler, *Statistisches handbuch der europäischen Nationalitäten*, Leipzig-Wien 1931, s. 240.

³⁸ L. Tesnière, *Statistique des langues de l'Europe*, w: A. Meillet, *Les langues dans l'Europe nouvelle*, Paris 1928, s. 423–426. Tę samą liczbę Macedończyków podają: A. Szklarska-Lohmannowa, *Stosunki narodowościowe w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej w latach międzywojennych*, w: *Irredenta niemiecka w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej przed II wojną światową*, red. H. Batowski, Katowice 1971, s. 14; W. Balcerak, *Powstanie państw narodowych w Europie Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 1974, s. 400 i W. Szulc, *Przemiany gospodarcze i społeczne w Jugosławii w okresie międzywojennym 1918–1941*, Poznań 1980, s. 49–52.

skiej grupy językowej zaliczył on ludność zamieszkującą okręgi: Kumanovo, Tetovo, Skopie, Ochryd, Bregalnicę (Štip), Bitolę, Tikveš, Kavadarci.

Spis ludności przeprowadzony w Jugosławii w 1931 r., podobnie jak poprzedni z 1921 r., traktował ludność macedońską w Macedonii jako „serbsko-chorwacką”. Według tego spisu liczba ludności w Macedonii jugosłowiańskiej wynosiła 949 958 osób³⁹, z czego ok. 700 000 stanowili Słowianie. Ze względu na trudną sytuację ekonomiczną pewna grupa ludności macedońskiej wyemigrowała za granicę, głównie do Ameryki i Australii. Serbizacja w tej części Macedonii nie przyniosła tak dobrych efektów, jak hellenizacja w części Macedonii Egejskiej. Serbowie nadal pozostawali tam mniejszością narodową. W czasie okupacji bułgarskiej podczas wojny wiele rodzin ponownie musiało powrócić do swych dawnych siedzib.

Spis ludności uwzględniający po raz pierwszy kryterium przynależności narodowej odbył się w 1948 r., po utworzeniu Ludowej Republiki Macedonii w ramach federacji jugosłowiańskiej. Kryterium to zostało również przyjęte w następnych spisach ludności przeprowadzonych w latach: 1953, 1961, 1971, 1981 i 1994. W jaki sposób zmieniła się liczba przedstawicieli różnych narodowości i grup etnicznych w okresie 1948–1994, ilustruje poniższa tabela⁴⁰:

Tabela 11. Narodowości i grupy etniczne w Republice Macedonii w latach 1948–1994

Narodowość	1948 r.	%	1971 r.	%	1994 r.	%
Macedończycy	789 648	68,5	1 142 375	69,7	1 295 964	66,6
Albańczycy	197 389	17,1	279 871	17,1	441 104	22,7
Turcy	95 940	8,3	108 532	6,6	78 019	4,0
Serbowie	29 721	2,6	46 465	2,8	40 228	2,0
Cyganie	19 500	1,7	24 506	1,5	43 707	2,2
Kucowołosi	9 511	0,8	7 190	0,4	8 601	0,5
Inni	11 279	1,0	31 109	1,9	38 309	2,0
Razem	1 152 988	100,0	1 640 048	100,0	1 945 932	100,0

Największą grupę w dzisiejszej Republice Macedonii, bo 66,6% ludności stanowią Macedończycy, którzy z reguły należą do macedońskiej Cerkwi prawosławnej. Ich liczba stale wzrasta, ale w stosunku do innych mniejszości proporcjonalnie maleje. W 1971 r. Macedończycy stanowili 69,7% ludności, w 1981 już tylko 68,5%, a w 1994 r. ich liczba wynosiła jedynie 66,6 % całej populacji. Zmiany te spowodowane są przede wszystkim dużym wzrostem liczby ludności albańskiej oraz migracją Macedończyków poza granice kraju. W 1971 r. Albańczycy stanowili 17,1% ogólnej liczby mieszkańców Republiki Macedonii, w 1994 r. już 22,7%. Dane te kwestionują sami Albańczycy, którzy twierdzą, że jest ich już ok. 40% w Republice Macedonii. Do zmiany struktury ludnościowej przyczynił się duży przyrost rzeczywisty Albańczyków, który spowodowany był wysokim przyrostem naturalnym wynoszącym ponad 20 promili, a także napływem ludności albańskiej z sąsiednich terenów, tj. z Albanii i z Kosowa. W prze-

³⁹ V. Simeunović, *Stanovništvo Jugoslavije i Socijalističkih Republika 1921–1961*, Beograd 1964, tabl. nr 20, s. 31.

⁴⁰ Dane opracowano na podstawie: *Statistički bilten 727. Popis stanovništva i stanova 1971. Nacionalni sastav stanovništva po opštinama*, Beograd 1972, s. 9; *SR Makedonija ima 1 912 257 žiteli*, „Nova Makedonija”, Skopje 1982, nr 12597 z 17 II, s. 1 i 3; *Popis na naselenieto, domakinstvata, stanovite i zemjodelskite stopanstva vo Republika Makedonija*, 1994 godina, Skopje 1996, kn. XIII, s. 55.

ważającej mierze macedońscy Albańczycy są muzułmanami, toteż gdy wybuchła wojna w Jugosławii, wielu muzułmanów szukało schronienia właśnie w Macedonii. Albańczycy zamieszkują głównie terytoria zachodniej i północnej części Republiki, przylegające do granicy z Albanią i Kosowem. Liczna grupa tej ludności zamieszkuje też stolicę kraju — Skopie.

Następną pod względem liczebności narodowością są Turcy. Ich liczba systematycznie się zmniejsza ze względu na stałą emigrację do Turcji i krajów Europy Zachodniej. W 1971 r. było ich 108 532 osób, a w 1994 r. liczba ta spadła do 78 019 osób, co stanowi ok. 4% ogólnej liczby ludności. Inaczej niż Albańczycy nie tworzą charakterystycznych skupisk ludności. Serbowie i Czarnogórcy żyją w Republice Macedonii głównie na pograniczu z Serbią. Oficjalnie jest ich 40 228, tj. ok. 2%. Serbscy nacjonałści ich liczbę szacują na 400 000⁴¹.

Inne narodowości, grupy etniczne i wyznaniowe żyjące w Republice Macedonii to: Cyganie (około 2,2% ogólnej liczby mieszkańców), Vlasi (znani też jako Kucowołosi lub Arumuni ok. 0,5%), Bułgarzy (ok. 0,2%), Muzułmanie (ok. 0,1%). Dość duża liczba ludności to Cyganie, a ciągły jej wzrost wynika nie tylko ze stosunkowo wysokiego przyrostu naturalnego, ale także ze wzrostu świadomości narodowej⁴².

Interesującym zjawiskiem jest też wzrost liczby ludności określającej swą przynależność narodową jako Muzułmanie, co występuje zwłaszcza wśród tzw. Torbeszów (ludność mówiąca po macedońsku i wyznająca islam). Istotną rolę odegrał tu również przyływ ludności muzułmańskiej z innych regionów dawnej Jugosławii (Bośnia i Hercegowina, Sandżak).

Ludność Macedonii Piryńskiej

Najtrudniejszym zadaniem jest określenie struktury narodowościowej Macedonii bułgarskiej, tzw. Piryńskiej. Brak bowiem statystyk na ten temat. Jest jednak rzeczą charakterystyczną, że wielkie wydarzenia polityczne w Macedonii powodowały napływ ludności zarówno z Macedonii Wardarskiej, jak i Egejskiej do Macedonii Piryńskiej i innych części Bułgarii. Tak było po powstaniu Ilindenkim z 1903 r., gdy w obawie przed tureckimi represjami politycznymi Bułgaria udzieliła azylu znacznej liczbie Macedończyków, którzy uciekli z Macedonii. Osiedlili się oni na terenie księstwa, gdzie zajmowali liczne funkcje publiczne lub wykonywali wolne zawody.

Odrzucając prace propagandy serbskiej, bułgarskiej i greckiej tego okresu, francuski historyk M. de Vos⁴³ podał następujące dane, powołując się na angielską Błękitną Księgę, które wydają się najbliższe rzeczywistości. Państwo bułgarskie miało na początku XX w. w przybliżeniu 38 000 funkcjonariuszy, z czego najmniej 15 000 było pochodzenia macedońskiego. Z ok. 6 000 nauczycieli, zatrudnionych w Bułgarii, 2 300 to nauczyciele macedońscy, z 3 400 popów 1 260 pochodziło z Macedonii. Jedna trzecia urzędników i oficerów była Macedończykami. Podobnie z 8 metropolitów — 4 było Macedończykami. Bułgarzy niepokoiłi się tą konkurencją, która mogła zmacedonizować Bułgarię. Księża, którzy uciekli z Macedonii, otrzymywali wynagrodzenie niższe niż ich bracia bułgarscy. Nauczyciele przyjeżdżający z Bułgarii byli lepiej opłacani niż ich koledzy na miejscu. Zorganizowano ligę, na

⁴¹ I. Stawowy-Kawka, *Republika Macedonii dzisiaj i jej miejsce na politycznej mapie Bałkanów*, w: *Z dziejów Europy Środkowej w XX wieku*, red. M. Pułaski, I. Stawowy-Kawka, W. Rojek, A. Patek, Kraków 1997, s. 205, 206.

⁴² Na wzrost świadomości narodowej wśród ludności cygańskiej pewien wpływ miało opublikowanie w Skopiu w 1980 r. gramatyki języka cygańskiego autorstwa K. Kepeskiego i Š. Jusufa, *Romani gramatika. Romska gramatika*, Skopje 1980.

⁴³ M. de Vos, *Histoire de la Macédoine*, Paris 1982, s. 65.

czele której znajdowali się duchowni egzarchatu i przewodniczący bułgarskich społeczności religijnych i kulturalnych, którzy mieli przeciwstawiać się rozwojowi idei, głoszonych przez organizację VMRO. Aby zdobyć sympatię władz tureckich, egzarcha Jozef (Józef) zdawał się nie zauważać denacjonalizacyjnej działalności wśród ludności macedońskiej. Kontynuował on autorytarną politykę bułgarską i zwolnił wielu nauczycieli pochodzenia macedońskiego.

Po I wojnie światowej, zgodnie z konwencją bułgarsko-grecką z Neuilly z 27 listopada 1919 r., podpisaną pod presją wielkich mocarstw, oba państwa zobowiązały się do nieograniczenia tej emigracji (dane dotyczące wymiany ludności zostały przedstawione w rozdziale dotyczącym Macedonii Egejskiej). Mimo iż konwencja nie dotyczyła wymiany ludności między Królestwem SHS i Bułgarią, to z Macedonii jugosłowiańskiej wyemigrowało 3 400 Macedończyków i 6 700 Bułgarów z terytoriów przygranicznych wcielonych wówczas do Jugosławii⁴⁴. Pod panowaniem serbskim i greckim bezustannie były ucieczki prześladowanych Macedończyków o orientacji probułgarskiej. Byli to z jednej strony wojskowi, względnie weterani z partyzantki, a z drugiej intelektualści i politycy (często zajmowali oni wysokie stanowiska), jak np. A. Liapczew z Resen w Macedonii Wardarskiej. Brat Liapczewa żył w Macedonii i nie uważał się za Bułgara. Emigranci z obu części Macedonii osiedlani byli głównie w Macedonii Piryńskiej, w okręgu Petricz (ok. 35 000 osób), ale także w Bułgarii naddunajskiej i nad Morzem Czarnym. W spisie ludności z 1926 r. podano, że Sofia liczyła wówczas 215 000 mieszkańców, z czego 19 000 to byli nowi przybysze, w tym przede wszystkim Macedończycy.

Bułgarzy, Serbowie i Grecy o latach międzywojennych w Macedonii piszą jak o okresie terrorystycznym. Po pierwszej wojnie światowej premier A. Stambolijski prowadził kurs promacedoński. (Terrorysty z VMRO ucięli mu prawą rękę za podpisanie umowy w Niżu.) Przewrót w 1923 r. przeciwko Stambolijskiemu był przeprowadzony w równej mierze przez Bułgarów — nacjonalistów, jak i bojówki VMRO. W gruncie rzeczy, zwłaszcza w latach 1923–1934, Bułgaria rządzona była przez emigrantów z Macedonii pod hasłem Wielkiej Bułgarii, obejmującej serbską Macedonię i w przyszłości także grecką Macedonię. Dopiero nowy przewrót w Bułgarii w 1934 r. zmienił sytuację i emigracja macedońska została odsunięta od wpływów, a jej czołowy przywódca — I. Michajłow uciekł do Turcji.

Według źródeł bułgarskich, po 1919 r. ludność Macedonii Piryńskiej wynosiła 213 540 osób, a jej struktura etniczna była następująca⁴⁵:

Tabela 12. Struktura etniczna ludności Macedonii Piryńskiej po 1919 r.

Bułgarzy	165 00	77,3%
Turcy	34 850	16,3%
Grecy	3 230	1,5%
Kucowołosi	4 270	2,0%
Albańczycy	695	0,3%
Żydzi i inni	5 495	2,6%
Razem	213 540	100%

⁴⁴ Ibidem, s. 91. Prof. H. Batowski, w przekazanej mi ustnie informacji, emigrację tę ocenił na 10% całej ludności ówczesnej Macedonii Wardarskiej.

⁴⁵ Ch. Anastasoff, *The Tragic Peninsula. A History of the Macedonian Movement for Independence Since 1878*, St. Luis, Mo. 1938, s. 234, 235.

Według bułgarskiego spisu ludności z grudnia 1934 r., liczba ludności Macedonii bułgarskiej wynosiła 207 084 osoby, z czego 84,7% to Bułgarzy i Kucowołosi⁴⁶.

Przeprowadzone w Bułgarii po II wojnie światowej dwa spisy ludności wykazały, że na obszarze Macedonii Piryńskiej zamieszkuje pewna liczba Macedończyków. W spisie z grudnia 1946 r. podano, że liczba ludności w tym rejonie wynosiła 252 258 osób, z czego udział procentowy Macedończyków w powiecie Petricz stanowił ok. 85%, Sandanski ok. 80%, Goce Delczew ok. 60%, Razlog ok. 55% i Błagoewgrad ok. 45%. Sporą mniejszość narodową stanowili Turcy, bo ok. 10% ogółu ludności. Liczba Turków bardzo zmalała po 1950 r., kiedy po podpisaniu 1 grudnia 1950 r. porozumienia bułgarsko-tureckiego znaczna ich liczba wyjechała do Turcji.

Przeprowadzony w Bułgarii 1 grudnia 1956 r. spis ludności wykazał, że w okręgu piryńskim żyje 281 075 osób, z czego 178 862 osoby to Macedończycy (63,7% ogółu ludności)⁴⁷. Obecnie, podobnie jak w okresie przedwojennym, ludność ta oficjalnie uznawana jest za Bułgarów⁴⁸.

The Population of Macedonia, Changes in the National Structure during the Twentieth Century

The determination of the precise national structure of the population of Macedonia at the beginning of the twentieth century comprises a difficult and controversial task. The existing statistics and maps from that period are tendentious and express the interests of particular countries, intent on providing historical arguments as regards the affiliation of Macedonia.

The greatest changes in the national structure took place during the inter-war period in Aegean (Greek) Macedonia. In a keynoter dominated by a Slav and Muslim population, where the Greeks totalled only 30–5% to 43% of the inhabitants, mass — scale resettlements conducted in 1913–1928 granted the latter the status of a dominating nationality, comprising more than 80% of the overall population.

The colonisation of Vardar (Serbian) Macedonia, where the Serbs remained a national minority, did not produce such sizable results.

The greatest difficulties are connected with the establishment of the national structure of Pynian (Bulgarian Macedonia) due to the absence of pertinent statistics and the Bulgarian non-recognition of a distinct Macedonian nation.

---

⁴⁶ Białgarija. *Ministerstwo na izpowedanijata. Census of the Population of Bulgaria on December 31, Sofija 1938*, t. I, s. 3.

⁴⁷ *Prebrojawane na naselenieto w Narodna Republika Białgarija na 1 XII 1956 g. Obszti rezultati*, kn. 2, s. 106 i 110. *Izdanie na Centralnoto statisticesko upravlenie pri Ministerskijat sywet*, Sofija 1960; zob. też J. Byczkowski op. cit., s.106.

⁴⁸ Szerzej na ten temat zob. L. M. Danforth, *The Macedonian Conflict. Ethnic Nationalism in a transnational World*. (Tłumaczenie na język macedoński: *Makedonskiot konflikt. Etničkiot nacionalizam vo transnacionalniot svet*, Skopje 1996, s. 100–112).